

FEL. dixit : « Hoc dicere non possum. »

AUG. dixit : Ergo aperte nobis dic, quia fugere cogitas, et nemo te tenet.

FEL. dixit : « Non fugio. »

AUG. dixit : Ut video, non vis quasi victus abscedere : sed saltem hoc dic : Si fugero, victus sum.

FEL. dixit : « Dixi. »

AUG. dixit : Et unde apparebit te fugisse propter Gesta?

FEL. dixit : « Jube ut quem elegero, cum ipso sim. »

AUG. dixit : Elige tibi aliquem de presentibus istis fratribus, qui ad cancellum stant.

FEL. dixit : « Sim cum illo qui est in medio. »

AUG. dixit : Sicut tibi elegisti, usque ad diem cum illo eris.

FEL. dixit : « Etiam, et ego hoc consentio. »

BONIFACIUS dixit : « Præstabit Christus, ut si cum illo veniam, Christianus est. »

AUGUSTINUS episcopus Ecclesiæ catholicæ Hipponensis, his in ecclesia coram populo Gestis subscripsi.

« FELIX christianus, cultor legis Manichæi, his in ecclesia coram populo Gestis subscripsi. »

LIBER II.

ACTA CUM FELICE MANICHÆO SECUNDA DIE.

I. CUM ventum esset ad diem præstitutum, id est, ad pridie Iduum Decembrium, res sic agi cœpit in ecclesiâ pacis. Augustinus episcopus Ecclesiæ catholicæ Hipponensium regionum dixit : Pridem cum sermonem haberemus, dilationem te petiisse meministi, cum ad ea quæ interrogaveram in præsentî respondere non posses. Si ergo tam lato temporis spatio, post diem scilicet quintum aliquid excogitasti, responde. Hoc enim tunc interrogaveram : Si Deo nocere nihil poterat, quare bellum gessit cum gente, quam dicitis tenebrarum, in quo bello naturæ dæmonum misceret substantiam suam, quæ hoc est quod ipse, sicut jam interrogatus dixisti? Si autem nocere ei poterat, non incorruptibilem Deum colitis, qualem veritas et apostolica doctrina testatur.

FEL. dixit : « Ex quo a Sanctitate Tua recessi, ut ad diem constitutum reversus essem, ut responderem tuæ interrogationi, quæcumque velles interrogare, ventum est ad diem : et quia nullam scripturam inter manus habui, quia non mihi sunt redditæ unde me instruere possem ; nullus enim ad certamen exit, nisi prius munitus fuerit, et nullus litigator potest sine suis chartis litigare ; similiter et ego sine mea scriptura respondere non possum. »

AUG. dixit: Istam tergiversationem tanto dierum spatio excogitasti, quæ te in causa perdita et errore sacrilego quid respondeas non habentem adjuvare nihil poterit. Notum est enim omnibus qui aderant, quos etiam nunc adesse video, te dierum tantum dilationem petiisse: debuisse autem petere etiam codices, quando dilationem petiisti, si his te putabas instrui posse ad respondendum; quod non fecisti. Novi te petiisse codices, non quidem ad instructionem inspiciendos, verum hoc longe antequam peteres dilationem: cum vero dilationem petiisti, codicum tibi reddendorum et inspiciendorum, ut esse posses instructor, nullam fecisti mentionem.

FEL. dixit: « Modo peto codices, reddantur mihi, et venio ad certamen post biduum, et si victus fuero, quod deliberaveris, subeo. »

AUG. dixit: Rudem te in ista scelerata secta non esse puto, quod et fateris. Non te autem habere quod respondeas, etsi tu non fatearis, omnis homo jam videt. Sed quia codices tuos repetis, qui sub sigillo publico custodiuntur, quibus inspectis dicis te instructum venire posse post biduum; illud quod jam constat, objectis quæstionibus te respondere non potuisse recole. Tolle autem codices tuos, et dic quid inde velis tibi proferri, quod modo inspicias, et respondeas.

FEL. dixit: « Omnes scripturas quæ mihi sublatae sunt. Ista enim epistola Fundamenti est, quod et Sanctitas Tua bene scit, quod et ego dixi, quia ipsa continet initium, medium et finem. Ipsa legatur, et quidquid malum objicitur legi meæ, probetur: et nego illam, si probata fuerint illa crimina, quæ objiciuntur legi meæ. »

AUG. dixit: Quoniam fateris hanc esse epistolam, ubi doctrinæ vestræ initium, medium et finis continetur, hoc initium quam sit sacrilegum, ubi Deum dicitis pugnasse

contra gentem tenebrarum, et miscuisse naturæ dæmonum polluendam et ligandam partem suam, quæ hoc est quod ipse; tam sacrilegum est, ut ferri vix ab audientibus possit: hoc objicitur primo sectæ vestræ, sive initium hoc voces, sive medium, sive finem, non valde id curo; hoc tamen de hac epistola, quam fateris esse Manichæi, lectum esse non negas: hoc vobis objicitur, hoc defende, si potes, ut ad alia veniamus. Unde iterum interrogo: Si Deum incorruptibilem colitis, qui ei nocere poterat nescio quæ gens adversa quam fingitis? Si nihil ei nocere poterat, nulla causa fuit quare partem suam naturæ dæmonum commiseret. Si autem nocere ei poterat, non Deum incorruptibilem colitis.

II. FEL. dixit: « Manichæus dicit duas esse naturas, et modo inde culpatur, quia dixit duas esse, bonam et malam. Christus in Evangelio duas dicit esse arbores: Arbor bona nunquam facit fructum malum, et arbor mala nunquam facit fructum bonum¹. Ecce duas naturas. Deinde in Evangelio scriptum est: Numquid bonum semen seminasti in agro²? unde apparuerunt zizania? Hoc inimicus fecit. Iste inimicus si non est extraneus a Deo, probetur mihi: si ad Deum pertinet inimicus iste, quale semen seminavit? Item in Evangelio scriptum est, Christo dicente, quia in novissimis temporibus thronum in medio sæculo ponet, et mittet Angelos suos in Orientem et Occidentem, Septentrionem et Meridiem, et congregabit omnes gentes ante se, et separabit illos, sicut pastor separat agnos ab hoedis³. Et ut compendive dicam, agnis dicet: « Ite in regnum » quod vobis paratum est ab origine mundi. Hoedis dicet » qui in sinistra parte sunt: Recedite a me qui operati » estis iniquitatem: nomen enim meum habuistis, sed » opera non fecistis: ite in ignem æternum, qui paratus

¹ Matth. vii, 17. — ² Id. xiii, 27. — ³ Id. xxv, 41.

» est diabolo et angelis ejus. » Qui sunt qui nomen Christi habent, et mittuntur in ignem æternum cum diabolo et angelis ejus; et ad quam partem pertinent isti, quibus Christus non permiscetur, et nomen ejus portant? Hoc enim Manichæus dicit, quia quos Christus damnat, ipsius non sunt. Nam Paulus apostolus dicit: « Prudentia carnis » inimica est Deo, legi enim Dei non est subjecta, nec » enim potest¹. » Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est Deo, ad Deum non pertinet: si autem ad Deum pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus dicit. Iterum Paulus dicit: « Deus sæculi hujus excæcavit » mentes infidelium², » ad non contemplandam claritatem Evangelii Christi, qui est imago Dei. Ipse Paulus iterum dicit: « Datus est mihi stimulus carnis, angelus » Satanæ qui me colaphizet die ac nocte³: propter quod » ter Dominum rogavi ut discederet a me; et dixit mihi: » Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate pro- » batur. » Ecce quid Apostolus dixit, ecce quid Evangelista: cum Manichæus hoc asserat, quia est extraneus a Deo, qui contra Deum bellavit: sive quia Christus crucifixus est, sive quia Apostoli omnes propter Dei mandatum; iste qui eos crucifixit, cui mandatum Dei non placet, hoc mihi dicat Sanctitas Tua, si ad Deum pertinet. »

III. *AUG.* dixit: Scripturas sanctas, quas non intelligendo longe a veritate aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquiis vestris. Inter omnia tamen, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quam scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia Deus regnis suis hostilem naturam imminuentem repellere volens, ut habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ dæmonum miscens, colligari ab eis et contaminari fecerit. Hoc autem est

¹ Rom. viii, 5. - ² 2 Cor. xv, 4. - ³ Id. xii, 7.

quod vobis objicitur, unde quid respondeas non inveni-
niendo, commemorasti divinarum Scripturarum capitula,
ubi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad
beatam vitam, quam bonis et fidelibus donat Deus: et
has velut duas naturas accipi voluisti, secundum delira-
menta Manichæi. Veritas autem dicit omnia ista, quæ
videmus et quæ non videmus, quæ naturaliter subsistunt,
a Deo facta esse: in quibus rationalem creaturam, etiam
ipsam factam, sive in Angelis sive in hominibus accepisse
liberum arbitrium; quo libero arbitrio si Deo servire vel-
let, secundum voluntatem ac legem Dei, haberet apud
eum æternam felicitatem: si autem legi ejus subdi noluis-
set, sed potestate sua usa contra ejus fecisset imperium,
secundum ejus justitiam poenæ debitæ subjaceret. Hæc
omnipotentia Dei in creandis omnibus, hæc justitia in re-
munerandis peccatoribus. Esse autem liberum arbitrium,
atque inde peccare quemque si velit, non peccare si nolit,
non solum in divinis Scripturis, quas non intelligitis, sed
etiam in verbis ipsius Manichæi vestri probo. Circumclu-
sus enim videt potentiam veritatis, contra quam conatus
fuerat aliam naturam quam non fecit Deus, inducere con-
tra Deum, non solida veritate, sed inani phantasmate:
tamen ad confitendum verum de libero arbitrio, plus in
eo valuit natura humana in qua eum Deus effecit, quam
fabula sacrilega quam sibi ipse confinxit.

IV. Audi ergo de libero arbitrio, primo ipsum Domi-
num, ubi duas arbores commemorat, quarum mentionem
ipse fecisti: audi dicentem: « Aut facite arborem bonam
» et fructum ejus bonum, aut facite arborem malam et
» fructum ejus malum¹. » Cum ergo dicit: Aut hoc facite,
aut illud facite: potestatem indicat, non naturam. Nemo
enim nisi Deus facere arborem potest: sed habet unus-

¹ Matth. xii, 33.

quisque iu voluntate, aut eligere quæ bona sunt, et esse arbor bona; aut eligere quæ mala sunt, et esse arbor mala: non quia mala ipsa quæ eliguntur, aliquam habeant in se ipsis substantiam; sed quia Deus, omnia quæ condidit, gradibus suis condidit, generibusque distinxit, cœlestia atque terrena, immortalia atque mortalia, et omnia bona in suo genere condidit: animam habentem liberum arbitrium, sub se ipso et supra cætera collocavit; ut si serviret superiori, dominaretur inferiori; si autem offenderet superiorem, pœnam ex inferiore sentiret. Hoc ergo Dominus dicens: Aut facite hoc, aut facite illud: ostendit esse in potestate quid facerent, ipse securus et certus in se tanquam Deum; et quia si bonum eligerent, præmium ejus acciperent, si malum eligerent, pœnam ejus sentirent: semper autem ille justus est aut remunerator, aut damnator.

V. Audi ergo jam quemadmodum Manichæus ipse tam perversus, tam superbus, ut aliam introducens naturam, se æqualem Deo faceret, Deum ad se ipsum deponeret, confessus sit tamen esse liberum arbitrium: in thesauro vestro, cui tale nomen ad decipiendos homines indidistis, certe sic loquitur, quod et tu ipse cognoscis. « Hi vero qui negligentia sua a labe prædictorum spirituum purgari se minime permiserint, mandatisque divinis ex integro parum obtemperaverint, legemque sibi a suo liberatore datam plenius servare noluerint, neque ut decebat sese gubernaverint, etc. » Vides in his verbis confirmatum esse, etiam a nesciente quid loqueretur, liberum arbitrium. Qui enim servare legem non vult, in potestate ejus est, si velit. Non enim dixit, non potuerint; sed, noluerint. Hoc certe quod nolunt servare legem, non a gente tenebrarum coguntur: si enim coguntur, non nolunt, sed non possunt: si autem nolunt, non utique coguntur ut non faciant,

sed voluntate sua nolunt. Hoc ergo quod in eorum voluntate est ut nolint, peccatum est certe sine aliqua necessitate gentis tenebrarum. Hoc agnosce esse peccatum sine necessitate gentis tenebrarum: et inde vides unde veniant omnes culpæ, unde merita culparum, unde distributiones pœnarum.

VI. Habetis etiam hoc in scripturis apocryphis, quas canon quidem catholicus non admittit, vobis autem tantum graviores sunt, quanto a catholico canone secluduntur. Aliquid etiam inde commemorem, cujus ego auctoritate non teneor, sed tu convinceris. In Actibus scriptis a Leutio, quos tanquam Actus Apostolorum scribit, habes ita positum: « Etenim speciosa figmenta, et ostentatio simulata, et coactio visibilium, nec quidem ex propria natura procedunt, sed ex eo homine, qui per se ipsum deterior factus est per seductionem. » Vide quemadmodum hic, et « Per se ipsum dicit, et per seductionem. » Fuit enim seductor hominis diabolus, non natura peccator, sed prior voluntate peccator. Sed quia erat in hominis potestate seductori non consentire, ideo positum est: « Et per se ipsum, et per seductionem: » ut in eo quod positum est: « Per se ipsum, » liberum arbitrium; in eo vero quod positum est: « Per seductionem, » intelligas diabolum, non oppressorem inviti, sed tentatorem volentis.

VII. Proinde quia ego respondi, et quantum potui probavi, ea quæ scripta sunt in libris sanctis de peccatoribus et de justis, non ad diversitatem naturarum, sed ad distinctionem meritorum pertinere, in quibus meritis non necessitatem natura facit; sed voluntas culpam: responde tu ad illud quod jam interrogavi: Si Deo nocere nihil poterat, quare partem suam, substantiam suam, hoc quod ipse est, polluendam et ligandam dæmonibus miscuerit, quod in nulla divina Scriptura canonica potueris invenire?

Si autem nocere ei poterat, non Deum incorruptibilem colitis, de quo Apostolus dicit: « Regi autem sæculorum » immortalis, invisibilis, incorruptibilis, soli Deo honor et gloria in sæcula sæculorum¹. » Denique idem dicit: « Deus habitat lucem inaccessibilem². » Numquid ad illam lucem non accedunt Sancti, de quibus scriptum est: « Accedite ad eum, et illuminamini³? » Numquid ad illam lucem non accedunt de quibus dicitur: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt⁴? » Sed quia non ad eam potest accedere, nisi cui Deus ipse donaverit ut accedat, ideo per se ipsam inaccessibilis est. Nemo enim potest ad eam accedere, quem Deus noluerit ut accedat: cui autem donaverit, ipse accedit. Quomodo ergo poterat illa gens tenebrarum accedere ad habitationem Dei, ubi est inaccessibilis lux, quo non accedit nisi cui Deus donaverit? Aut si donum acceperat a Deo ut accederet ad expugnandum regnum Dei: non daret, et non timeret. Si autem donum tale non dederat ut posset accedere; securus in suo regno erat, habitans inaccessibilem lucem: quid poterat de tenebrarum genie metuere, ut ei misceret partem suam, substantiam suam, hoc quod ipse est, ligandam, premendam, contaminandam, ubi non solum miserabiliter teneretur, sed etiam turpiter purgaretur. Ut enim purgetur inde, dicitis quod audire nefas est, sed ad vos confundendos et forte salvandos, tacere non possumus: ut purgetur inde pars Dei, dicitis in nave lucis, quam solem appellatis, facientes injuriam Creatori solis, et ipsi soli quem sic dicitis factum, ubi tanta turpitudine celebretur: dicitis enim illic positum Deum, virtutes suas convertere in masculos, ad irritandum concupiscentias dæmonum foeminarum; et eosdem rursus convertere in foeminas, ad irritandum concupiscentias dæmonum masculorum; ut

¹ 1 Tim. 1, 17. — ² Id. vi, 16. — ³ Psal. xxxiii, 6. — ⁴ Matth. v, 8.

cum dæmoniis injiciunt libidinem, accensis in formas confictas a Deo, relaxentur membra eorum, et sic evadat pars Dei quæ ibi fuerit colligata. Hoc tantum opprobrium, hoc tantum sacrilegium credere ausi estis, et prædicare non dubitatis. Hæc sunt media doctrinæ vestræ. Finis vero quis est? quis, nisi quia non potuit Deus totum purgare? Et quia non potuit, facturum inde dicitis velut tectorium genti tenebrarum, ut ibi in æternum damnetur quod purgari non potuit, et nihil sua sponte commisit. Ita fit ut deus vester, non verus, sed fictus, non alicubi constitutus, sed in corde vestro imaginatus, partem suam misceat infeliciter, purget turpiter, damnet crudeliter. Ad hæc ergo responde, et incipe ab illo quod dixi, quare Deus miscuit istam partem suam, cui nihil nocere poterat; aut si potuit, quomodo sit incorruptibilis.

VIII. FEL. dixit: « Crudelem asseritis Manichæum hæc dicentem: de Christo quid dicimus, qui dixit: Ite in ignem æternum¹. »

AUG. dixit: Peccatoribus hoc dixit.

FEL. dixit: « Isti peccatores quare non purgati sunt? »

AUG. dixit: Quia noluerunt.

FEL. dixit: « Quia noluerunt, hoc dixisti? »

AUG. dixit: Hoc dixi, quia noluerunt.

FEL. dixit: « Quare noluerunt? Est qui non vult curari? Est qui non vult purgari? Est qui non vult illuminari? Quis infirmus est qui non vult ad sanitatem venire? Si crudele est quod Manichæus dixit quia aliqua pars Dei quæ se purgare non potuit, in globo ligata est: hoc crudele non est, ut Christus qui dixit: Ego propter peccatores veni, modo ad ignem æternum illos mittat, cujus nomen portaverunt? Sed mandata credo non potuerunt complere. Si hoc crudele est, crudelius est et illud. Si il-

¹ Matth. xxv, 41.

lud crudelius est, quia Deus illos non potuit purgare, et globo ligavit, et id crudelius videtur esse, quos Christus non potuit purgare, ad ignem æternum mittere: hoc mihi Sanctitas Tua exponat de ipsa crudelitate.

AUG. dixit: Si ea quæ jam dixi, vel intellexisses, vel te intelligere fatereris, (fortassis enim non habendo quid dicas, finxisti te non intelligere quod apertum est,) ista non diceres. Jam enim diximus et probavimus per divinas Scripturas, esse liberum arbitrium: Deum autem esse liberi arbitrii justum judicem, remuneratorem fidelium eique se subjicientium et volentium se sanari, damnatorem autem superbiorum et impiorum. quia ergo ad peccatores sanandos venit, sanat utique peccata confessos, sanat pœnitentes: neminem autem pœnitet cum alius peccavit: sed si est pœnitentia justa et verax, unde et ipse Dominus dicit: « Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam¹; » ipsa pœnitentia indicat non alienæ esse naturæ, sed voluntatis nostræ, si quid forte peccamus. Nam si alio peccante, alium pœnitet, non est ista prudens, sed insana pœnitentia. Secundum vos autem nulla peccata sunt. Gens enim tenebrarum non peccat, quia suam naturam facit: natura lucis non peccat, quia quod facit, facere cogitur. Nullum ergo invenis peccatum quod damnet Deus, nullum invenis peccatum quod pœnitentia possit sanari. Si autem pœnitentia est, et culpa est: si culpa est, et voluntas est: si voluntas est in peccando, natura non est quæ cogat. Sed si quid infirmitatis patiuntur, qui non possunt implere quod volunt; unde apostolus Paulus dicit: « Video aliam legem in membris meis repugnantem » legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati quæ » est in membris meis²: » manifestum est hoc venisse de traduce primi peccati Adam, et de consuetudine mala.

¹ Matth. ix, 13. — ² Rom. vii, 23.

Nam hodieque libera voluntate faciunt homines consuetudinem, quam cum fecerint, facile superare non possunt: ipsi ergo sibi de se ipsis fecerunt, quod contraria lex habitat in membris eorum. Sed qui concipiunt timorem Dei, et per liberum arbitrium subdunt se sanandos optimo medico, et sicut bono curatori, ita et misericordi creatori, per humilitatem confessionis et pœnitentiæ sanantur. Superbi vero dicentes se justos, aut dicendo quia non peccant ipsi, sed aliud in illis peccat, et alia natura de illis peccat, per ipsam superbiam suam et insanabiles fiunt, et experiuntur justum judicium Dei, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam¹. Non est ergo indignum ut Deus dicat: « Ite in ignem æternum, » eis qui ejus misericordiam per liberum arbitrium respuerunt: et dicat: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum², » eis qui per liberum arbitrium fidem ejus susceperunt, peccata sua confessi sunt, pœnitentiam egerunt, displicuerunt sibi quales fuerunt, et quales per eum facti sunt illi placuerunt. Tu ergo jam ad hoc quod interrogavi responde: sed impetrem a te, ne moras superfluas faciamus: Si Deo nocere nihil poterat, quare huc nos misit? si nocere poterat, non est incorruptibilis Deus.

IX. FEL. dixit: « Si Deo nocere nihil poterat, quare huc Filium suum misit?

AUG. dixit: Vide quemadmodum semper interrogas, et ad interrogata respondere non vis. Audi quod interrogasti, memento tamen te ad ea quæ dico non respondere, me autem respondere. Deo nocere nihil potest: sed Filium suum misit, ut carne indueretur, et hominibus appareret, peccatores sanaret, in ipsa carne pateretur pro nobis, quam sumpsit ex nobis. In sua quippe natura pati nihil poterat; quia « In principio erat Verbum, et Verbum

¹ Jacob. iv, 6. — ² Matth. xxv, 34.